

Qerim Lita

LËVIZJA REVOLUCIONARE PËR BASHKIMIN E SHQIPTARËVE NË BURIMET SEKRETE JUGOSLLAVE

Çështja shqiptare në RP të Maqedonisë gjatë viteve '50 të shekullit të kaluar, deri më tash nuk pati një trajtim më serioz studimor nga historiografia shqiptare, ndërsa në anën tjetër historiografia maqedonase, nëpërmjet disa pseudo-historianëve, përpiqet ta fshehë fushatën e egër të regjimit të atëhershëm komunist maqedonas kundër popullsisë shqiptare, veçmas kundër shtresës intelektuale. Shfaqjen e Lëvizjes Kombëtare Shqiptare në Maqedoni, historiografia maqedonase e paraqet jo si rezultat të një politike antishqiptare të pushtetit "popullor", që kërkonte ta ndërtonte Maqedoninë duke e shfarosur racën shqiptare, por si një lëvizje "reaksionare", "nacionaliste", "irredentiste", "shoviniste", "shqiptaro-madhe" dhe, mbi të gjitha, "antisllave", rrënjët e së cilës, siç thekson, "duhet kërkuar te fashizmi italian", respektivisht "nazizmi gjerman".¹

Byroja politike e KQ të P(L)KM-së, nëpër kuzhinat e fshehta të veta, pandërprerë hartonte plane, analiza,

¹ Виолета Ачковска, Колективизација на селото 1949-1953 година на македонското селанство во Западна Македонија, Еколог, Shkup, v. 2000, f. 189-209; Томе Батковски, Великоалбанската игра во Македонија, Shkup, v. 1994, f. 184-192.

programe, elaborate, në të cilat veprimtaria atdhetare e inteligjencës shqiptare konsiderohej si veprimtari “armiqësore”.² Në një raport të shërbimit sekret maqedonas, UDB, në vitin 1953, dërguar Byrosë Politike të PKM, veç tjerash, thuhet: “Inteligjenca e cila erdhi gjatë kohës së okupacionit dhe ajo që erdhi pas çlirimit, ishte drejtuesja e më shumë ngjarjeve irredentiste dhe shoviniste. Nga këta mësues u krijua Organizata Nacional Demokratike Shqiptare. Mendimet e veta shoviniste dhe irredentiste mësuesit i përcillnin sistematikisht dhe me shkathtësi te shtresat. Vetë detyra e NDSH-së ishte: restaurimi i së vjetrës me ndihmën e perëndimit për krijimin e Shqipërisë së Madhe (etnike-Q.L.)...”³

I njëjti shërbim, në elaboratin kushtuar, siç thuhej, “veprimtarisë irredentiste të inteligjencies shqiptare” shkruante: “Irredentizmi shqiptar si dukuri dhe tendencë politike daton që nga viti 1878, kur me krijimin e “Lidhjes së Prizrenit” shqiptarët filluan të organizohen politikisht me një qëllim të vetëm për ta fituar autonominë në mbarë viset etnike të banuar me popullsi shqiptare. Nismëtarë për zgjerimin e kësaj dukurie kryesisht ishin feudalë dhe bajraktarë me famë nga të gjitha fiset dhe viset shqiptare. Në programin e “Lidhjes së Prizrenit” e më pas edhe në organizatat tjera shqiptare, përveç Kosovës dhe pjesës së Maqedonisë Perëndimore, janë shfaqur pretendime edhe për pjesë të Sanxhakut dhe shumë qyteteve të tjera të Maqedonisë (Shkupi, Kumanova, Velesi, Manastiri etj.)... Disa bajraktarë, hoxhallarë dhe intelektualë të shkolluar në

² ДАРМ.1.427.27.56/268-295, АНАЛИЗА за шиптарското национално малцинство на НР Македонија (работено од 17.I. до 10.II.1952 година).

³ ДАРМ. 1. 427. 60. 8/130-149.

perëndim dhe në Shqipëri, të pakënaqur me rregullimin e krijuar shoqëror-politik, menjëherë vepruan në përvetësimin e mbështetësve të platformës nacionalist-irredentiste në luftën kundër bashkësisë së re jugosllave”.

Gjithnjë duke u mbështetur në dokumentacionin arkivor, vetëm gjatë periudhës kohore 1951-1958, në Maqedoni u zbuluan katër organizata të mëdha shqiptare, ndërsa u arrestuan mbi 150 intelektualë shqiptarë (mësues, studentë, nxënës etj.), nën pretekstin se kishin zhvilluar “veprimtari armiqësore kundër popullit e shtetit”. Shërbimi sekret maqedonas, UDB, në informatën e besueshme dërguar KQ të LKM, shkruante: “Përveç aktiviteteve propaganduese, në këtë periudhë qenë formuar edhe organizata dhe grupe ilegale irredentiste, të cilat, përveç veprimtarisë në vend, qenë orientuar edhe kah lidhja me komitetet dhe qendrat shqiptaro-mëdha në vendet Perëndimore, sepse pritnin konflikt ushtarak midis dy blloqeve dhe kushtet e tilla qenë vlerësuar si të përshtatshme për realizimin e idealeve të tilla. Qenë zbuluar katër organizata të tilla, në të cilat qenë përfshirë rreth 150 persona, kryesisht punonjës të arsimit, studentë dhe nxënës (“Liria” – 1950-1951, në Tetovë dhe Shkup me 50 anëtarë; “Shpresa”, 1951, në Normalen “Liria” të Shkupit me 20 anëtarë; “Shkëndija”, në vitin 1953, në Shkup, me 15 anëtarë dhe organizata Taravari-Purde në Universitetin e Shkupit, 1954-1955, me 63 anëtarë)...etj.”.⁴

Organet e UDB-ës, krahas dhunës dhe terrorit, ndaj inteligjencës përdorte edhe metoda të ndryshme të tjera, me qëllim mbikëqyrjen e tërësishme të veprimtarisë së tyre politiko-kulturore. Për ta më e preferuar ishte metoda

⁴ Po aty.

e anketës, që zhvillohej nëpërmjet informatorëve të tyre në terren. Për të parë se si dukeshin anketat e këtij shërbimi informativ maqedonas, në vazhdim po paraqesim anketën e kryer në vitin 1955, nga po ky shërbim:

“Liria-tetëvjeçare në Shkup: gjithsej 24 mësues; 12 armiq për të cilët kemi të dhëna; 9 mësuese pasive në qëndrime politike; 3 të panjohur: Liria-shkolla Normale në Shkup: 9 mësimdhënës; 8 me disponim armiqësorë; 1 pasiv: Studentë në universitete: gjithsej 91; 54 me elemente armiqësore për të cilët kemi material; 8 vetë pozitiv; 29 persona të panjohur; Nëpunës në Shkup: gjithsej 39 nëpunës; 21 persona me disponim armiqësor për të cilët kemi të dhëna; 10 persona të panjohur; 8 persona kanë qenë në burg; Teatri i pakicave në Shkup; 17 nëpunës; 11 persona me disponim armiqësor për të cilët kemi të dhëna; 6 persona për sot të pa njohur me qëndrime, shumica prej tyre nga familje armiqësore: Kumanovë: 32 mësues shqiptarë; 27 me paraqitje armiqësore; 2 pozitivë; 3 pasivë me sjellje barazuese politike; Strugë dhe Ohër: 72 mësues gjithsej; 40 për të cilët kemi të dhëna se janë me disponim armiqësor, të tjerët një pjesë e dukshme pasive; Tetovë; 151 gjithsej, mësues; 142 me disponim armiqësor, 35 për të cilët flet i burgosuri Mehmet Murtezani, se të gjithë janë pajtuar me botëkuptime armiqësore të tija; Manastir; 13 gjithsej, mësues; 7 me disponim armiqësor”.⁵

Këto të dhëna nuk durojnë kurrfarë komentimi. Megjithatë, unë këtu dëshiroj t’i referohem vetëm një pjese të këtij dokumenti, në të cilën organet e sigurimit përpiqen të sqarojnë përse mësuesit shqiptarë ishin futur

⁵ ДАРМ.1.427.84.88/493-508.

në listën armiqësore, e ku, veç tjerash, thuhet: “Arsimtari me këto fjalë u drejtohet nxënësve në orën e muzikës: Ne shqiptarët kemi histori të bujshme dhe heroike si dhe tradita fisnike. Ne jemi populli më i vjetër i Ballkanit. Ju duhet me gëzim t’i dëgjoni dhe vëreni këto këngë, sepse përmes tyre do të njiheni me mundimet, vuajtjet dhe traditat e kombit tonë. Ato këngë do të ndikojnë te ju dhe do të bëheni shqiptarë të vetëdijshëm me dinjitet” ose “kjo shkollë është djepi i shpresave të popullit të vërtetë shqiptar këtu në Maqedoni. Populli shqiptar juve arsimtarëve të ardhshëm ju pret me krah hapur që t’ia hapni sytë. Ju keni detyrë të shenjtë t’i tregoni popullit shqiptar se ai gjithashtu është popull. Ardhmëria e shqiptarëve varet nga ju, nga edukimit tuaj si arsimtar të ardhshëm. Ju duhet t’u tregoni fëmijëve për të kaluarën e vështirë të bashkatdhetarëve të tyre. T’u tregoni familjeve se ata janë shqiptarë të vërtetë dhe se ata nuk duhet të harrojnë se në dejtë e tyre rrjedh gjak i pastër shqiptari”.⁶

Gjendjen e shqiptarëve nën Jugosllavinë e atëherëshme komuniste më së miri e përshkruante intelektual i mirënjohur shqiptar nga Shkupi, Sejdi Raufi, i cili në ditarin e tij të mbajtur në periudhën kohore 1958-1961, kur vuante dënimin në burgun e Idrizovës, ndër të tjera, shkruante: “Më herët shtypi jugosllav botonte artikuj për inkuizicione nëpër burgjet e vendeve Informbyroiste, mirëpo kjo sot vlen për burgjet e RFPJ-së... bini bandita! Ne jemi shqiptarë dhe shqiptarë do të ngelim, nuk do të shpërngulemi në Turqi...Keni kryer tmerr ndaj shqiptarëve në Kosovë e Maqedoni...Burgosen vetëm shqiptarë për shkak të ballafaqimeve personale, për shkak se janë pa

⁶ Po aty.

mbrojtje... A thua diku në botë ekzistojnë kësi poshtërsi e mjerime që njeriu të jetë i flijuar për shkak të proceseve të montuara. Në kohën atomike, ku ekzistojnë dispozita për mbrojtjen e kafshëve, ka njerëz që nuk janë të mbrojtur. Që siguria ka shkuar deri në atë shkallë, saqë nuk munden pesë vetë të bisedojnë në një vend sepse janë të përcjellur dyfish më shumë se ata. Kjo përbën mashtrim të lirisë njerëzore, kafshëve, ndjenjave etj.. Organet e punëve të brendshme përmes falsifikimeve i ndjekin shqiptarët, siç ndiqeshin zezakët afrikan dikur, gjatë kohës së robërisë, vetëm për t'i detyruar që të shpërngulen në Turqi....”⁷ Sejdi Raufi, proceset e montuara kundër inteligjencës shqiptare në atë kohë nga UDB-ja jugosllave i përshkruante edhe përmes vargjeve:

“A ka turp dhe poshtërsi më të madhe
nga ajo kur organi të thotë
se roli i shtetit është
të montoj procese gjyqësore”.⁸

Ndërkohë, shërbimi sekret UDB, më 3 qershor njoftonte Sekretariatit Republikan për Punë të Brendshme të RP të Maqedonisë, për një letër që Sejdi Raufi ia kishte dërguar vëllait të tij, i cili në atë kohë ishte shpërngulur në Turqi. Përmes letrës, siç thuhet në njoftimin e shërbimit në fjalë, Raufi e përshkruante gjendjen faktike në RPFJ-ë, si më poshtë:

⁷ ДАРМ. 1. 885. Пов стр. пов. бр. 790, Скопје, 15. XII. 1960 год., Непријателско држање осуџеника Сејди Рауфа у КПД – Идризово.

⁸ По ату.

1. Eksploatimi i pamëshirshëm i masave punëtore, përmes mëditjeve minimale dhe çmimeve të larta të prodhimeve industriale e ushqimore, sidomos në RP të Maqedonisë.
2. Favorizimi i pakicës së privilegjuar – komunistët dhe kodoshët e UDB-së.
3. Diktatura e cila fshihet pas “demokracisë”.
4. Demagogjia e udhëheqjes sonë supreme në politikën ndërkombë-tare.
5. Pabarazia dhe diskriminimi i kombësive jo sllave, në radhë të parë ndaj shqiptarëve që janë më të shumtët në RP e Maqedonisë, ku pushteti punon për përmbysjen totale të kombësisë shqiptare, në radhë të parë të inteligjencës”.⁹

Duhet të vëmë në dukje se me burgosjen masive të inteligjencës shqiptare, Shkupi zyrtar shpresonte se do të pamundësonte veprimtarinë e organizatave atdhetare shqiptare. Mirëpo, një shpresë e tillë doli se ishte e gabuar, sepse nga viti 1958, në trevat lindore shqiptare të Maqedonisë së sotme dhe në Kosovë, u riaktivizua Organizata Nacional Demokratike Shqiptare.

Duke u mbështetur në informatat e shërbimit sekret maqedonas, shohim se në ballë të saj ishin kryesisht ish të burgosurit politikë, atdhetarët dhe veprimtarët e mëhershëm të NDSH-së, të cilët pas vuajtjes së dënimit e panë të arsyeshme ta riaktivizojnë programin dhe platformën politike të organizatës së tyre. Ndër veprimtarët e NDSH-së, të cilët, gjatë periudhës kohore 1957-1963, zhvilluan një aktivitet të dendur, ishin: Gajur

⁹ ДАРМ. 1. 885. Пов. стр. Пов. бр. 123, Скопје, 3. VI. 1961 год., Сејдиов План.

Deralla, Garip Efendiu nga Grupçini i Tetovës, Imer Strazha, hafëz Abdulla Abdullau nga Zhelina, hafëz Etem Tahiri nga Reçica, Hajdar Efendiu nga Orizarja e Kumanovës, Shaban Efendiu nga Kumanova, Rustem dhe Adem Tërnavë nga Prishtina, Ismail Ajeti nga Podujeva etj.¹⁰

Së shpejti Komiteti i NDSH-së që vepronte brenda territoreve shqiptare, në bashkëpunim me Komitetin e Stambollit, hartoi Platformën politike, prej gjashtë pikave:

1. NDSH do të zhvillojë fushatë të pandërprerë në vendbanimet shqiptare, me qëllim të pengimit të shpërnguljes së tyre për në Turqi. Për këtë qëllim, obligohet kreu udhëheqës i organizatës, si edhe anëtarët e saj, që fushëveprimin e tyre ta orientojnë tek ata shqiptarë të cilët planifikojnë të shpërngulen dhe sa është e mundur të ndikohet te ta që me çdo kusht të ngelin në vendin e tyre;
2. NDSH do të angazhohet që shqiptarët në viset e tyre etnike të zhvillojnë jetë paralele dhe sa është e mundur të pengohet bashkëpunimi i tyre me strukturat komuniste maqedonase;
3. NDSH, nëpërmjet takimeve të ndryshme, do të zhvillojë fushatë të masat e gjera shqiptare, me qëllim që të mos blejnë pronë nga serbët dhe maqedonasit;
4. Gjithashtu, kjo organizatë fuqishëm do t'u kundërvihet martesave të përziera, sepse nëpërmjet tyre autoritetet komuniste jugosllave

¹⁰ ДАРМ. Ф. УДБ-РСВР. Д. 42010645, Податоци, УДБ-Скопје, 1958 година.

tentojnë të kryejnë asimilimin e shqiptarëve dhe shndërrimin e tyre në sllavë;

5. NDSH do të angazhohet për hapjen e sa më shumë shkollave shqipe, ndërsa nëse pushteti planifikon t'i mbyllë ato, atëherë ajo do të organizojë protesta mbarëkombëtare;
6. Mbarë anëtarësia e NDSH-së do të angazhohet që në mesin e shqiptarëve të krijohet klimë uniteti, përkatësisht që shqiptarët mes veti të konsiderohen si vëllezër.¹¹

Aktiviteti i dendur i udhëheqjes së NDSH-së, shpejtë do të vërehej nga organet e UDB-së. Në një informatë tepër të besueshme të këtij shërbimi, dërguar KQ të LKM, vihej në pah se: “në radhët e shqiptarëve, një pjesë e klerikëve myslimanë dhe inteligjenca përpiqet të hartojë platformë për një pushtim shovinist, nën parullën: “myslimanët të mos shpërngulen, të mos i lëshojnë viset perëndimore, sepse do të ngelin pakicë dhe, në të ardhmen, në ndonjë referendum eventual, do të humbin kur popullsia do të vendosë se a dëshiron të jetojë në RFPJ apo t'i bashkëngjitet Shqipërisë.” Më tej, në informatë, thuhej: “Është vërejtur një aktivitet më i fuqishëm i udhëheqjes fetare dhe manifestim i një jete më të fuqishme fetare: xhamitë shfrytëzohen për propagandë kundër shpërnguljes, kundër deklaramit si turk e ngjashëm”.¹²

Në ndërkohë, me qëllim të zbulimit të drejtuesve të NDSH-së, shërbimi sekret maqedonas, nga viti 1958, ndërmoi një aksion operativ me emrin “Vakëf”, në

¹¹ ДАРМ. 1. 885. Д. 42010645, Извештај, УДБ-Скопје, 03. 04. 1958 година.

¹² По ату, Извештај, УДБ-Скопје, 21. 05. 1958 година.

veçanti ndaj ish të burgosurve politikë, siç ishin: Mulla Garipi nga Grupçini, hafëz Abdulla Abdullau nga Zhelina, Mulla Hajdari nga Orizarja e Kumanovës, Shaban Efendiu nga Kumanova, hafëz Etem Tahiri nga Reçica etj.¹³ Një përcjellje e tillë zbatohet edhe ndaj Gajur Derallës, i cili në vitin 1960, sërish u arrestua dhe u dënua me tre vjet burg të rëndë. Në aktakuzën e prokurorisë publike për qarkun e Shkupit, veç tjerash, thuhej se Gajur Deralla, “Gjatë viteve 1957, 1958 dhe 1959, në vende të ndryshme dhe para më shumë njerëzve në Shkup, në mesin e të cilëve kanë qenë edhe Neshat Dauti, Amet Gashi dhe Abdyrahman Sulejmani, të gjithë nga Shkupi, ka zgjeruar propagandë duke i ftuar për angazhimin e tyre në ndryshimin e rregullimit shoqëror e shtetëror në RFPJ dhe në cenimin e vëllazërim bashkimit të popujve të Jugosllavisë dhe shtrembërimit e qëllimtë të gjendjes shoqëro-politike në vend, duke theksuar: se së shpejti Shqipëria, nën udhëheqjen e Ahmet Zogut dhe me ndihmën e Amerikës dhe Anglisë, do ta marrë Kosovën dhe një pjesë të Maqedonisë Perëndimore dhe të gjitha viset tjera ku jeton kombi shqiptar, ndërsa pjesa tjetër e Maqedonisë do t’i bashkëngjitet Bullgarisë; se shqiptarët në Jugosllavi nuk kanë liri dhe të drejtat e njëjta si kombet tjera. Për këtë shkak është i mendimit dhe zhvillon agjitacion në mesin e popullsisë shqiptare që të mos shpërngulet për Turqi, por se duhet të përgatitet për realizimin e kësaj detyre..”¹⁴

Po në atë kohë, në Prishtinë, një grup studentësh shqiptarë shprehën idenë për themelimin e një organizate

¹³ ДАРМ. Ф. УДБ-РСВР. Пов. стр. пов. бр.. 1247, Извештај, УДБ-Скопје, 07.01. 1959 година.

¹⁴ ДАРМ. Ф. УДБ-РСВР, Д. 42010645, Извештај УДБ – Идризово, 20. 01. 1961 година.

ilegale politike, e cila si qëllim primar do ta ketë çlirimin e viseve shqiptare nën Jugosllavi dhe bashkimin me Shqipërinë. Gjithnjë duke u mbështetur në burimet sekrete jugosllave, shohim se kjo ide rrodhi nga Adem Demaçi, i cili në një takim të mbajtur në vitin 1958, në Prishtinë, me shoqatën letrare të studentëve shqiptarë në Universitetin e Beogradit, ndër të tjera, ishte shprehur, se “nga ana e pushtetit jugosllav bëhen padrejtësi të shumta ndaj kombit shqiptar”, se “shqiptarët po shpërngulen për Turqi, sepse pushtetarët përmes kësaj shpërngulje dëshirojnë ta përvetësojnë Kosovën dhe viset tjera shqiptare nën Jugosllavi. Në rast se shqiptarët ngelin në Kosovë, atëherë pushtetarët e kanë të qartë se Kosovën e kanë të humbur”. “Me qëllim të përvetësimit të Kosovës”, vazhdon Demaçi, “pushtetarët jugosllavë zbatuan aksionin për grumbullimin e armatimit dhe përmes dhunës dhe terrorit t’i detyrojnë shqiptarët të shpërngulen për Turqi, me çka përfundimisht shqiptarët do ta humbnin Kosovën...etj.”.¹⁵

Së shpejti, organet e sigurimit shtetëror zbuluan grupin në fjalë dhe arrestuan Adem Demaçin, i cili në vitin 1959 u dënua me tre vjet burg të rëndë. Lidhur me zbulimin e lëvizjes së parë të Demaçit dhe burgosjen e tij, dëshiroj t’i referohem një dokumenti sekret të UDB-së maqedonase, hartuar më 28 janar 1964, në të cilin shprehimisht thuhet: “Në vitin 1959 Abdurahmani (Gajtani) Adem, së bashku me Adem Demaçin gazetar dhe

¹⁵ Институт за Национална Историја - Скопје (мë tej ИНИ), Ф. Крсте Цервенковски, “Националистичка иредентистичка дејност во РСМ и влејанието на АРС и големоалбанските емигрантски организации во зголемувањето на таа дејност”, janar, viti 1969, Qerim Lita, Territoret Lindore Shqiptare 1912-1960, Vatra, Shkup 2016, f. 257-272.

shkrimtar nga Prishtina, kanë zhvilluar veprimtari armiqësore kundër rregullimit shoqëror të RSFJ-së, me qëllim që Kosova dhe pjesë të Maqedonisë, ku jetojnë shqiptarët, t'i bashkëngjiten Shqipërisë. Përveç veprimit të këtillë ata kanë bërë përpjekje për të gjetur njerëz për të krijuar grupe, për çka janë penguar me arrestimin e tyre. Adem Abdyrrahmani – Gajtani ilegalisht qe kontrolluar dhe ishte mbajtur i burgosur tri ditë, për shkak kontrollimit të materialit të spiunazhit etj., Ai e pranoi në tërësi veprën, në bazë të së cilës në Prishtinë u burgos Adem Demaçi, ndërsa Gajtani u angazhua dhe u lëshua në liri dhe më vonë u nxorr si dëshmitar në procesin e njëjtë gjyqësor. Si bashkëpunëtor me nofkën “Gojko”, Gajtani ofroi material për më shumë persona me interes, që vetë ai i shkruante, mirëpo për kundër kësaj, tek ai ekzistonte një dozë rezervë sa i përket personave të caktuar, ku qe dërguar. Si bashkëpunëtor ishte deri në shkuarjen në APJ, kur edhe u çregjistrua”.¹⁶

Duhet të vëmë në dukje faktin se, përkundër zbulimit të grupit nismëtar dhe burgosjes së Demaçit, autoritetet e atëhershme komuniste të Beogradit, Prishtinës dhe të Shkupit, nuk arritën ta shuajnë këtë Lëvizje. Në një dokument të zbuluar në Arkivin Shtetëror të Maqedonisë, thuhet se një “aktivitet bukur i madh propagandues në baza nacionaliste-irredentiste zhvillohej edhe në mesin e studentëve të kombësisë shqiptare në Universitetin e Shkupit”, ku në shumicën e rasteve “bartës apo nxitës të aktiviteteve të tilla ishin studentët nga Kosova, një numër prej të cilëve ishin pjesëtarë të organizatave dhe grupeve ilegale irredentiste”. “Përbërja e këtillë dhe aktiviteti i

¹⁶ Po aty.

studentëve nga Kosova”, thuhet më tej në dokument, “pati ndikimin e vet edhe ndaj disponimit të një pjese e studentëve nga kombësia shqiptare nga viset RSM dhe, si rrjedhojë e kësaj, vetëm gjatë periudhës 1960-1963 qenë zbuluar 5 grupe ilegale irredentiste, në të cilat, krahas studentëve, qenë përfshirë edhe disa nxënës të shkollave të mesme”.¹⁷

Një aktivitet të bujshëm në viset lindore pati sidomos pas konfliktit Shqipëri-BRSS (1961). Lidhur me këtë, shërbimi sekret maqedonas, në shkurt të vitit 1962, përmes një informate të besueshme, njoftonte Komisionin për “pakicat” nacionale të RP të Maqedonisë, për “zërat dhe reagimet” e shqiptarëve pas këtij konflikti. Në të, veç tjerash, vihej në dukje se ky konflikt, në mënyrë të veçantë, e aktivizoi “elementin klasik armiqësor e nationalist si brenda Shqipërisë, ashtu edhe te ne (në Jugosllavi-Q.L.)”. Siç thuhet në dokument, “ekziston mendimi se tash është momenti që në Shqipëri të restaurohet kapitalizmi, që, si i tillë, përbën garanci më të madhe për realizimin e aspiratave shekullore, çlirimin dhe bashkimin mbarëkombëtar” dhe se në këtë linjë vërehet një aktivitet më i bujshëm “i këtyre elementeve dhe përpjekje për t’u lidhur me të tillët në Shqipëri, veçmas me emigracionin shqiptar në Perëndim...etj.”.¹⁸

Në vitin 1963, Adem Demaçi, pasi vendosi lidhje me disa atdhetarë të tjerë shqiptarë nga Prishtina, Peja, Gjakova, Mitrovica, Gjilani etj., për një kohë shumë të shkurtë arriti ta formojë organizatën ilegale, e cila mori

¹⁷ ДАРМ. 1. 465. 40. 5/76-83.

¹⁸ ДАРМ.1.427.121.64/470-478, Информација за некои одгласи и реагирања кај шиптарското национално малцинство во врска со сукобот СССР-АЛБАНИЈА, Февруари, 1962 година, Скопје.

emrin “Lëvizja Revolucionare për Bashkimin e Shqiptarëve”. Mbledhja iniciuese, siç njoftojnë dokumentet e kohës, u mbajt më 23 maj 1963 në Prishtinë, në të cilën u vendos të formohet “Komitetit Revolucionar për Kosovë” si trup udhëheqës, i cili do të organizojë dhe përcaktojë tërë veprimtarinë e Lëvizjes. Me këtë rast u zgjodh Komiteti prej 7 anëtarësh. Komiteti revolucionar menjëherë iu qas formimit të komiteteve komunale në Prishtinë, në Mitrovicë, në Pejë dhe në Gjakovë. Përveç komiteteve komunale, në të gjitha vendbanimet më të mëdha dhe nëpër fshatra të Kosovës u formuan edhe grupe dhe celula të posaçme sulmuese në kuadër të Lëvizjes, të cilat u ngarkuan me detyra të caktuara. Grupe të tilla u krijuan në disa fshatra përreth Prishtinës, ndërsa në Gjilan u formua celula “Mujo Ulqinaku”, kurse në Gjakovë me emrin “Haki Taha”.¹⁹

Organizata pati programin dhe statutin e vet të shkruar, ku në pjesën hyrëse të tij thuhej se lufta e Lëvizjes ka “karakter të unitetit kombëtar dhe të çlirimit nacional”. Rol të rëndësishëm në Program i jepej inteligjencës shqiptare, e cila, siç thuhej, “nuk përfshin më shumë se 1% të popullsisë shqiptare”, mirëpo “roli i saj dhe ndjenjat nacionale janë në pedestalin më të lartë, në krahasim me shtresat tjera në Kosovë...”. Duke e përshkruar gjendjen konkrete të shqiptarëve nën Jugosllavi, në Program thuhej se, “sipas një statistike” ende të papërfunduar, “nga viti 1945 deri 1960 para gjyqeve famëkeqe jugosllave kanë dalë më shumë se 500 organizata, grupe të vogla e të mëdha apo individë, të cilët janë gjykuar për veprimtari rreth çështjes së çlirimit të

¹⁹ ИНИ-Скопје, по ату.

Kosovës” e të viseve tjera shqiptare nën Jugosllavi dhe “bashkëngjitjen me Shqipërinë”. Shqiptarët në Kosovë, sipas Programit, nuk ishin përfshirë në “përmasa të mjaftueshme në organet e pushtetit, trupave vetëqeverisëse e ngjashëm”, përkatësisht thuhet se “me qëllim janë nëpërkëmbur”. “Në anën tjetër”, thuhet më tej, “serbët dhe malazezët kryesisht gjenden në vende udhëheqëse drejtuese e administrative, që kjo ju sjell të ardhura shumë më të larta”.²⁰

Në një nënkapitull të veçantë të Programit bëhet fjalë për strategjinë e organizatës, ku veç tjerash, thuhet se “lufta e tyre do të jetë e gjatë”, se e njëjta duhet t’i “përfshijë të gjitha shtresat e kombit shqiptar”, se ajo duhet të zhvillohet “në kushtet dhe rrethanat që mbisundojnë brenda kombit shqiptar si edhe kushteve dhe rrethanave që mbisundojnë në mbarë botën e sotme”, dhe se “mbështetja kryesore e luftës duhet të jenë forcat e saja të brendshme, ndërsa ndihma nga jashtë do të shfrytëzohet si faktor ndihmës plotësues”. Për taktikën e Lëvizjes Revolucionare për Bashkimin e Shqiptarëve, në Program ishin paraparë pesë pika:

- “1. Në asnjë moment të mos na zërë gjumi;
2. Puna e sotme të mos lihet për nesër, por edhe e nesërmja të kryhet sot;
3. Veprimtaria e Lëvizjes të përqendrohet në ato shtresa, ku do të ketë më shumë sukses;
4. Mos-ndryshimi i formës së lëvizjes të zgjerohet dhe të krijohet lëvizje e gjerë kombëtare;

²⁰ Po aty.

5. Duhet vepruar deri në bindjen e plotë, sepse në fund armiku do të pësojë, por në asnjë moment nuk duhet nënçmuar armiku dhe ndihmësit e tij”.²¹

Duke e parashtruar pyetjen se athua lufta e tyre është e drejtë, hartuesit e Programit përgjigjen pozitivisht dhe nënvizojnë se ata nuk kërkojnë “asgjë më tepër se ato që i gëzojnë popujt e Evropës”, që d.m.th. kombi shqiptar të bëhet i barabartë. “Si në aspektin Perëndimor, po ashtu edhe në demokracinë socialiste, drejtësia është në anën e kombit shqiptar”, thuhej ndër të tjera në Program.²²

Ndërkohë, në pjesën e parë të vitit 1964 organet e sigurimit shtetëror jugosllav, me ndihmën e disa veglave të tyre, arritën të zbulojnë veprimtarinë e Lëvizjes, me ç’rast u arrestuan një numër i madh i anëtarëve, kryesisht studentë, mësues, 79 prej të cilëve u dënuan me burg të rëndë, në mesin e tyre edhe Adem Demaçi, i cili u dënua me 15 vjet heqje lirie.²³

Se çfarë peshe pati kjo Lëvizje në atë kohë më së miri na tregon Informata sekrete e Drejtorisë II të Sigurimit shtetëror të atëhershëm Federativ, të datës 12 nëntor 1964, në të cilin shprehimisht thuhet: “Në kuadër të veprimtarisë armiqësore e të dëmshme në vendin tonë, viteve të fundit aktivitet më intensiv dhe më të ashpër për nga forma, kanë ndërmarrë elementet irredentiste nga radhët e kombësisë shqiptare. Midis formave të shumëllojshme të aktiviteteve armiqësore, këto elemente, veç tjerash, kanë krijuar grupe dhe organizata ilegale me qëllim të kryerjes së akteve të shumëllojshme subversive,

²¹ Po aty.

²² Po aty.

²³ Po aty.

duke filluar nga propaganda armiqësore, shpërndarje të shovinizmit e të irredentizmit. Këta elementë kanë qenë nën ndikimin e fuqishëm të aktiviteteve propaganduese të emigracionit, posaçërisht nën ndikimin e aktiviteteve armiqësore propaganduese nga Shqipëria kundër RSFJ....”²⁴

Duhet të vëmë në dukje faktin se Lëvizja Revolucionare për Bashkimin e Shqiptarëve pati mbështetje të fuqishme edhe në viset lindore shqiptare, përkatësisht në Maqedoninë e sotme veriperëndimore. Bartës të kësaj lëvizjeje ishin atdhetarët dhe intelektualët e mirënjohur shqiptarë, si: Mehmet Riza Gega, Shaban Xheladini, Latif Ibrahim, Sali Saliu, Sali Ramadani, Xhevair Shaqiri, Faik Mustafa, Tefik Ramadani, Bardhyl Cami, Mehmedali Hoxha, Eshtref Hoxha, Adnan Agai e shumë të tjerë.²⁵ Ata për fillim parashihnin krijimin e një qendre politike e kulturore të shqiptarëve, përkatësisht që shqiptarët, ngjashëm si pjesëtarët e kombeve të tjera në Jugosllavi, ta kenë Republikën e tyre, e cila do t'i përfshinte të gjitha viset e banuara me shumicë shqiptare.

Ideja e re, që doli në skenën politike shqiptare, i tronditi thellë udhëheqjen e lartë komuniste, jo vetëm maqedonase, por edhe atë kosovare, të cilat, në verën e vitit 1967, në Ohër, mbajtën një takim të përbashkët. Lidhur me këtë, udhëheqësi i delegacionit kosovar, Veli Deva, vuri në dukje se kjo çështje në Kosovë nuk “ishte përpunuar”, por vetëm ishte shtruar dhe se e njëjta “nuk pati ndonjë frymë apo tendencë që dikush për këtë ta

²⁴ ИНИ,Ф. Крсте Црвенковски, СТРОГО ПОВЕРЛИВО, ИНТЕРЕН БИЛТЕН НА II УПРАВА НА ДБ НА ССВР, Бр.4, 12 nëntor 1964.

²⁵ ДАРМ.1.427.197.40/714-721.

shtrojë në qendër”. Më tej Deva shtoi se “i kemi paraparë zërat eventualë /reaksioni/ dhe në këtë linjë i kemi nënvizuar të gjitha pasojat kur do të dilnin në sipërfaqe mbështetësit e një linje të tillë. Ne, për këtë shkak, si udhëheqje politike, më parë jemi distancuar nga zërat dhe komentimet e tilla eventuale, ndërsa vlerësimi dhe pikëpamja jonë ishte tërësisht e njëjtë si edhe ajo që e paraqiti shoku Kërste. Nëse vijnë deri te tendenca të tilla, do të duhej nga të gjitha anët të vihet në pah për ta..”.²⁶ Ngjashëm si Deva, shprehet edhe anëtari i Kryesisë së KQ të LKM-së, Vanço Apostollski, i cili në Plenumin XII të partisë në fjalë, që u mbajt më 30-31 tetor 1967, deklaroi se të dy palët në Ohër kanë diskutuar rreth “disa mendimeve që ekzistojnë te ne për krijimin e një qendre të vetme për të gjithë shqiptarët në Jugosllavi”, dhe se, edhe pala kosovare është pajtuar që “ekzistimi i një qendre të tillë politike, është në kundërshtim të plotë me sistemin tonë të përgjithshëm dhe nëse qëndrime të tilla ekzistojnë, duhet të eliminohen nga të dy palët”, sepse, sipas tyre, “ekzistojnë shumë faktorë, kurse një ndër ta është ekzistimi i Shqipërisë si shtet; pastaj se kufijtë republikanë

²⁶ ИНИ.Ф.Крсте Црвенковски, Белешке са разговора претставника АП Косова и Метохије и СР Македоније, одржан 7 септембра 1967 год. у Охриду; Delegacionin e Kosovës e udhëhiqte Veli Deva – Kryetar i Komitetit krahinor të LK të Kosovës, ndërsa përveç tij morën pjesë edhe: Fadil Hoxha, kryetar i Kuvendit të Kosovës, Ilija Vakiq, kryetar i Këshillit Ekzekutiv dhe Bllazhe Radonjiç, sekretar i Komitetit ekzekutiv të LK të Kosovës, ndërsa delegacioni i RS Maqedonisë përbëhej nga: Kërste Cërvenkovski, kryetar i KQ të LKM-së, Mito Haxhivasilev, kryetar i Kuvendit të RS të Maqedonisë, Nikolla Minçev, kryetar i Këshillit ekzekutiv, Azem Zulfijari, kryetar i Konferencës Republikane të LSPPM (Lidhja Socialiste e Popullit Punues në Maqedoni) dhe Vanço Apostollski, anëtar i komitetit Ekzekutiv të KQ LKM-së..

patjetër duhet të shihen në kontekstin e shumë aspekteve historike, lidhja me kombësitë që atje jetojnë etj.”.²⁷

Një qëndrim i tillë për inteligjencën shqiptare ishte i papranueshëm, sepse, siç vinin në dukje ata, “në Maqedoni realizimi i barazisë është demagogji” dhe se “ekziston numri i madh i të burgosurve, se UDB, deri në Plenumin IV, i ndiqte vetëm shqiptarët, se gjuha shqipe është e nënçmuar, se punësimi i shqiptarëve nëpër institucionet dhe ndërmarrjet shtetërore është shumë i vogël...etj”. Për ta, zgjidhja e vetme për shqiptarët e trevave lindore ishte “bashkimi i të gjitha viseve shqiptare nën Jugosllavi në një qendër të vetme”, respektivisht, “krijimi i Republikës shqiptare në Jugosllavi, qendra e së cilës do të ishte Prishtina”.²⁸

Se në çfarë gjendje ishin shqiptarët e këtyre viseve, më së miri e përshkruante korrespondentja e gazetës “Financial Time”, nga Londra, Lendvaj Paml Andor, e cila gjatë vizitës që ia bëri Maqedonisë, nga 29 maj - 1 qershor 1962, do të deklarojë: “Në Jugosllavi njerëzit mund t’i ndajmë në disa kategori; si më të diskriminuar janë romët dhe shqiptarët, pastaj vijnë punëtorët në përgjithësi dhe pas këtyre vijnë të gjithë qytetarët tjerë”. Mirëpo, këtë mendim, sa i përket shqiptarëve, ajo do ta ndryshojë pas vizitës në Kosovës: “Në Kosovë ekzistojnë diferencat e njëjta, mirëpo shqiptarët këtu mund të ndahen në dy kategori”.²⁹ Siç

²⁷ ДАРМ.1.427.138.7/316-323.

²⁸ ДАРМ.1.427.138.21/474-516, Актуелни прашања во остварувањето на политиката на рамноправност на народностите во СРМ и идејно-политичката активност на СРМ, Shkup, shkurt 1968.

²⁹ ДАРМ. ф. Секретариат за Информација, кут. 1 (fondi i rregulluar), Извештај о боравку Ландвај Памл Андор, дописник лондонског листа „FINANCIAL TIME,, из Беча, а у времену од 29

shihet, Andor, ka vërejtur se në Kosovë, megjithatë, një kategori e shqiptarëve ishin më të privilegjuar, ndërsa kjo në Maqedoni nuk ekzistonte.

Duhet të vëmë në pah faktin se nëpërkëmbja e të drejtave politike, nacionale, kulturore, arsimore e ekonomike të shqiptarëve në RS të Maqedonisë, ishte ndër shkaqet kryesore që e detyruan inteligjencën e atëhershme shqiptare, që më 22 dhe 23 dhjetor 1968, të organizojë demonstrata masive në Tetovë, në të cilat u shtruan shumë kërkesa, midis të cilave edhe kërkesa për lirin e Adem Demaçit si dhe bashkëngjitja e viseve veriperëndimore të Maqedonisë me Kosovën, përkatësisht “krijimin e Republikës shqiptare në Jugosllavi”. Në konkluzionet e Këshillit Ekzekutiv të KQ të LKM-së, të miratuara më 26 dhjetor 1968, ndër të tjera, demonstratat u kualifikuan si “armiqësore” dhe se të njëjtat patën për qëllim “rrezikimin e rregullimit shoqëror, kundër integritetit territorial të Republikës Socialiste të Maqedonisë dhe Republikës Socialiste Federative të Jugosllavisë”. “Orientimi kundër integritetit të Republikës Socialiste të Maqedonisë dhe Republikës Socialiste Federative të Jugosllavisë”, thuhej më tej në to, “u shpreh edhe nëpërmjet parullave si edhe nëpërmjet kërkesës për bashkëngjitjen e këtyre viseve me Kosovën dhe krijimin e Shqipërisë së dytë, që objektivisht të çon në krijimin e përçarjes e mosbesimit midis kombeve e kombësive në Republikën Socialiste të Jugosllavisë, në cenimin e marrëdhënieve tash më të vërtetuara shtetërore dhe kanë pasoja shumë negative e të paparashikueshme në

marrëdhëniet ndërnacionale a posaçërisht në afirmimin e kombësisë shqiptare....etj.”.³⁰

Burgosjet e një numri të madh të inteligjencës shqiptare, menjëherë pas demonstratave të sipërpërmendura, edhe pse për momentin e dobësuan Lëvizjen Kombëtare Shqiptare, në këtë pjesë, e njëjta nuk u shua.³¹ Burimet arkivore vënë në pah se në fillim të viteve '70, në Shkup vendosen dy bashkëveprimtarë të Adem Demaçit, Teki Dërvishi dhe Jusuf Gërvalla. Vendosja e tyre, sipas UDB-ës maqedonase, ishte me porosi të “liderit shpirtëror të tyre, Adem Demaçit”, i cili në atë kohë vuante dënimin prej 15 vitesh burg të rëndë. Është e rëndësishme të thuhet se Gërvalla dhe Dërvishi u punësuan në gazetën e atëhershme në gjuhën shqipe “Flaka e vëllazërimit”, gjë që shkaktoi pakënaqësi edhe më të madhe te disa qarqe të Shkupi zyrtar. Në një informatë të shërbimit sekret maqedonas, ndër të tjera, thuhej: “Flaka e vëllazërimit po bëhet grumbulluesja e personave të njohur për veprimtarinë e tyre armiqësore”.³²

Për kalimin e Teki Dërvishit në Shkup njoftonte edhe shërbimi sekret i Prishtinës: “Marrim veshtë se Teki Dërvishi është punësuar si gazetar në redaksinë e “Flakës

³⁰ ДАРМ.1.427.231.12/89-131, ИНФОРМАЦИЈА за реагирањето во врска со последните настани во Тетово, Скопје, Јануари 1969 година.

³¹ ДАРМ.1.427.197.40/722-729, ПРЕГЛЕД на кривични дела во врска со настаните во Тетово чл. 117, 118 и 119 од КЗ. Sipas pasqyrës vetëm në rrethet e Tetovës e të Gostivarit ishin dënuar 60 vetë, kryesisht intelektual dhe atdhetar shqiptar si: Mehmet Murtezani-Gega, Faik Mustafa, Ymer Ymeri, Refik Dauti, Latif Ibrahimi, Sali Saliu, Dr. Harun Jakupi, Zudi dhe Shaip Bilalli etj.

³² ДАРМ.Ф.УДБ-РСВР. Пов. Бр.. 1-11215/1, Појава на лица према кој СДБ превзел мерки во “Flaka e vllaznimit” – Скопје, Shkup, 1 shkurt 1971.

së vëllazërimit” në Shkup. Në Shkup është shumë i afërt me Alush Kamberin. Përndryshe, rrethi i Tekiut përbëhet nga: Ymer Shkreli, gazetar nga Prishtina, Beqir Musliu (me këtë veçmas është i afërt, ndërsa Beqiri ka qenë i burgosur), gazetar në “Zërin e rinisë”, Mazllum Sanaja, student i albanologjisë në Fakultetin Filozofik në Prishtinë, Bujar Rexha, mësues në fshatin Ramoc, Hasan Hasani, student në Fakultetin Filozofik – grupi albanologji, Nexhmedin Soba me prejardhje nga Gjakova, tash në redaksinë e “Flakës së vëllazërimit”.³³

Qarqet e sigurimit shtetëror të Shkupit e të Prishtinës e përcillnin në hap aktivitetin e Teki Dërvishit. Në një dokument të këtij shërbimi, ndër të tjera, përshkruhej veprimtaria e tij që në periudhën e hershme, përkatësisht nga koha kur ai vijonte mësimet në gjimnazin e Gjakovës e deri në kohën e burgosjes së tij në vitin 1964. Ja se çfarë thuhej në të: “Teki Dërvishi që në kohën si nxënës ka shkruar vjersha me përmbajtje nacionalist-shoviniste. Në gjimnazin e Gjakovës së Kosovës ka vazhduar me shkrime dhe është pranuar nga profesorët Avni Lama dhe Kadri Kusari. Për shkak të veprimtarisë së këtillë Tekiu është përjashtuar nga gjimnazi. Në vitin shkollor 1963/64 Tekiu u regjistrua në gjimnazin e Pejës, ku u njoftua me Ramadan Shalën, i dënuar për shkak të veprimtarisë armiqësore. Përmes tij u bë anëtar i Organizatës ilegale irredentiste “Lëvizja Revolucionare për Bashkimin e Shqiptarëve”. Me detyrën që e merr nga organizata, në Gjakovë formon grupin me të cilin udhëheqë personalisht ai. Për shkak të këtij aktiviteti, më 8 gusht 1964, nga Gjyqi i Qarkut në Pejë u dënua me 3 vjet burg të rëndë. Në

³³ Po aty, ODELENJE SDB PRISHTINA, 17.XII. 1970 godine.

kohën e fundit posedojmë me të dhëna se Tekiu vepron edhe në territorin tonë (të Maqedonisë –Q.L.) me aktivitetin e tij armiqësor në planin nacionalist-irredentiste...etj.”³⁴

Gjithnjë duke iu referuar burimeve arkivore shohim se dy misionarët e kauzës kombëtare, Jusuf Gërvalla dhe Teki Dërvishi, për një kohë të shkurtër, në Shkup arritën të krijojnë një bërthamë të shëndoshë, e cila përbëhej kryesisht nga ish veprimtarë të NDSH-së, si dhe nga shtresa e atëhershme intelektuale dhe e rinisë studentore, siç ishin: Xhafer Gjurishevci, Hamzë Gjinolli, Rexhep Bunjaku, Ramadan Nika, Ahmet Dërguti, Nazmi Dashi, Qemal Bunjaku, Ilmi Begraca (Shehu-Q.L.), Taip Ibrahim, Gjurgjuz Jusufi, Mehmet Bajraktari, Asllan Breza, Hajriz Kajolli, Nehat Orana, Ramadan Hogoshi, Vëllezërit Ratkoceri, Xhelal Orana, Rustem Agushi, Murat Rustemi, Hamza Reka, Xhevat Gega, Adnan Agai, Nehas Sopaj, Osman Shala, Murat Zherka, Mehmedali Hoxha, Halil Zendeli, Jak Nikolla, Alush Hamiti, Tahir Seferi, Petrit Jegeni, Abaz Shala, Ahmet Ahmeti, Abedin Bina etj.³⁵

Në ndërkohë, Jusuf Gërvalla lëshon “Flakën e vëllazërimit” për të kaluar në “Rilindja” të Prishtinës. Kalimi në këtë gazetë shqiptare, sipas UDB-ës jugosllave nuk ishte i rastësishëm. Përkundrazi, erdhi me “porosi të Adem Demaçit”, me qëllim të koordinimit sa më të mirë të veprimtarisë ilegale. Në Prishtinë, siç vihet në dukje në një dokument arkivor, tash më në lëvizje ishin përfshirë një

³⁴ По ату, ИНФОРМАЦИЈА за непријателска дејност на Теки Дервиши.

³⁵ Shih më gjerësisht, Qerim Lita, Veprimtaria Atdhetare e Jusuf Gërvallës dhe Teki Dërvishit, KOHA, Shkup, 17 janar 2012, f. 14-15.

numër i madh i atdhetarëve dhe intelektualëve shqiptarë, si: Vesel Rexhepi, Qamil Brovina, Shaban Llozana, Qamil Luzha, Raif Halimi, Fadil Bujari, Beqir Musliu, Hasan Hasani, Musa Ramadani, Shaip Beqiri, Agim Vinca, Qani Mehmeti, Mehmet Kraja, Ymer Ymeri, Remzi Izairi, Rihan Ismaili, Mehmet Emërllau, Xhemail Mustafa, Ibrahim Kadriu, Beqir Sulejmani, Kadri Hoka, Iliaz Kadriu, Ramadan Agushi, Selman Brisollci, Sabit Llashtica, Riza Rukovci, Hilmi Dulla, Nazmi Kryeziu, Musa Peja, Zeqir Groshi, Rexhep Gashi, Nexhmedin Soba etj. Gjatë vitit 1974, në një nga takimet e fshehta të Jusuf Gërvallës dhe Mehmet Emërullahut me aktivistët e lëvizjes, ishte marrë vendimi që Lëvizja të shtrihet edhe në viset shqiptare të Maqedonisë Perëndimore. Ky vendim së shpejti u bë realitetet, sepse në organizatë do të përfshiheshin një numër i konsiderueshëm i atdhetarëve dhe intelektualëve shqiptarë nga Kumanova deri në Strugë.³⁶

Për sa u tha më sipër, shihet qartë se Lëvizja Revolucionare për Bashkimin e Shqiptarëve vazhdoi veprimtarinë e saj edhe pse udhëheqësi shpirtëror i saj ishte i burgosur. Udhëheqja e atëhershme komuniste jugosllave, demonstratat e vitit 1981 i shihte si vazhdimësi të veprimtarisë së Lëvizjes së Adem Demaçit. Në dokumentin me titull “Vlerësimet dhe qëndrimet rreth ngjarjeve kundërrevolucionare në Krahinën Autonome Socialiste të Kosovës”, të miratuar më 23 prill 1981 nga Këshilli Federativ për mbrojtjen e rregullimit kushtetues, ndër të tjera, thuhet: “Është e qartë se aksioni i tanishëm kundërrevolucionar në Kosovë paraqet vazhdimin e logjik-

³⁶ Po aty.

shëm të veprimtarisë së organizuar e në vijimësi të armikut. Aksionet e para propaganduese pas demonstratave të vitit 1968 në Prishtinë, gjatë vitit 1973 janë shfaqur në disa vende të Kosovës. Aktorët ishin mbështetësit e zbuluar të Organizatës së dënuar ilegale dhe armiqësore “Lëvizja Revolucionare për Bashkimin e Shqiptarëve” të Adem Demaçit. Më pas, në vitin 1974, ky grup vazhdoi me shpërndarjen e pamfleteve propaganduese, ndërsa numri i tyre, sipas të dhënave të SPB, arriti në afërsisht 100 persona. Një numër u zbulua dhe u dënua, por teknika e shumëzimit të materialit propagandues nuk qe zbuluar”.³⁷

Në përmbyllje të këtij punimi, më duhet të them se Lëvizja Revolucionare për Bashkimin e Shqiptarëve, edhe pse konsiderohej si organizatë e majtë, në të ishin të përfshirë një numër i konsiderueshëm i veprimtarëve të organizatës së mëhershme Nacional Demokratike Shqiptare (NDSH). Deri te kjo erdhi për shkak se programi i Lëvizjes nuk përjashtonte ndihmën e faktorit demokratik të Evropës Perëndimore e të SHBA-ve. Për këtë, gjithsesi më meritori ishte udhëheqësi shpirtëror i kësaj Lëvizjeje, Adem Demaçi.

Krejt në fund po i referohem një pjese të fjalimit të Prof. Luan Gashit, në Kongresin e Bashkimit Federalistë të Komuniteteve Etnike Evropiane, të mbajtur me 6-8 tetor 1978 në Luksemburg, i cili, veç tjerash, do të shprehet: “Burgjet famëkëqija në Beograd, Nish, Mitrovicë të

³⁷ Arhiv Slovenije, F. CK ZKS (më tej AS. 1589) teh-eno.1470-Kosovo 1981; SAVEZNI SAVET ZA ZASHTITU USTAVNOG PORETKA, DRZHAVNA TAJNA: OCENE I STAVOVI O KONTRAREVOLUCIONARNIM DOGAXHAJIMA U SOCIJALISTIČKOJ AUTONMNOJ POKRAJINI KOSOVO, 23 april 1981 godine.

Sremit dhe në vendet tjera janë të mbushur me kosovarë, të cilët atje janë dërguar me apo pa proces gjyqësor, vetëm për shkak se kanë marrë guximin të insistojnë që t'i kenë të drejtat e njëjta si qytetarët tjerë. Z. MIHAJLLO MIHAJLLOV, autor i dalluar dhe disident politik, i cili kohë më parë e lëshoi Jugosllavinë, në Komisionin e Helsinkit të Kongresit të SHBA-ve foli për situatën në Jugosllavi dhe deklarata e tij është publikuar në CONGRESSIONAL REPORT /Raport i Kongresit/ më 1 gusht 1978. Po i referohem vetëm një pjese të deklaratës së z. Mihajllovit në të cilën ai flet për një shqiptar të burgosur: “Adem Demaçi, nacionalist shqiptar, shkrimtar i cili është i pari në Jugosllavi që botoi roman në gjuhën shqipe, qëndroi tre vjet në burg (1960-63) për shkak të propagandës armiqësore, përkatësisht për shkak të vërejtjeve që kanë pasur karakter kritik. Në vitin 1964 u dënua me 15 vjet heqje lirie për shkak se ka marrë pjesë në shpërndarje të broshurave, mirëpo pas rënies së shefit të policisë sekrete jugosllave, Rankoviq, dënimi iu zvogëlua në 10 vjet. Dënimin e vuajti deri në fund dhe u lirua nga burgu në vitin 1974. Në fund të të njëjtit vit përsëri u burgos dhe në vitin 1975 përsëri u dënua me 15 vjet nën akuzën se përsëri ka shpërndarë broshura me propagandë armiqësore. Tash gjendet në burgun më famëkeq, në Stara Gradishkë të Kroacisë”.³⁸

³⁸ ДАРМ.Ф.УДБ-РСВР.Пов.Бр.. 1-14840/3, RAPORT i Luan Gashit, udhëheqës i Lidhjes Kosovare, dhënë në Kongresin e Bashkimit Federalistë të Komuniteteve Etnike Evropiane, i mbajtur me 6-8 tetor 1978 në Luksemburg.